

100-LECIE
SĄDU
NAJWYŻSZEGO
1917 - 2017

Zbieg art. 446 § 4 i art. 448 w zw. z art. 24 k.c. - uwagi *de lege lata* i *de lege ferenda*

dr Maciej Jakub Zieliński

Biuro Studiów i Analiz Sądu Najwyższego RP

Zagadnienia problemowe

1. Czy członkowie rodziny zmarłego mogą dochodzić roszczeń (o zadośćuczynienie i zasądzenie odpowiedniej sumy na cel społeczny) na podstawie art. 448 w zw. z art. 24 k.c. także po wprowadzeniu do Kodeksu cywilnego art. 446 § 4?
2. Czy osoby inne niż wymienione w art. 446 § 4 k.c. mogą dochodzić zadośćuczynienia od osoby odpowiedzialnej za śmierć bezpośrednio poszkodowanego na podstawie art. 448 w zw. z art. 24. k.c.?

Geneza problemu

1. Analiza wspomnianych zagadnień wymaga spojrzenia historycznego na pewne zjawiska, istotne etapy i punkty zwrotne w rozwoju prawa cywilnego w zakresie odnoszącym się do problematyki zadośćuczynienia za krzywdę doznaną wskutek śmierci osoby najbliższej.
2. Wnioski:
 - a) konstrukcje prawne przewidujące ochronę podmiotów doznających krzywdy wskutek śmierci osoby bliskiej rozwijały się przez ostatnie kilkadziesiąt lat w sposób nieskoordynowany, albo skoordynowany w bardzo ograniczonym zakresie, często bez wymaganego w tym zakresie spojrzenia systemowego;
 - b) stan obecny nie może być traktowany jako rezultat logicznego i konsekwentnego rozwoju stanu prawnego; przeciwnie, **w dużej mierze stanowi produkt zmieniających się okoliczności, uwarunkowań historycznych i ustrojowych.**

Problem relacji art. 446 § 4 k.c. do art. 448 w zw. z art. 24 k.c. – warianty interpretacyjne

1. Zdarzenie polegające na spowodowaniu śmierci danej osoby i wyrządzenie tym samym krzywdy u członka jej rodziny może być objęte zarówno hipotezą art. 446 § k.c., jak i art. 448 k.c., a **wybór podstawy roszczenia o zadośćuczynienie należy do osoby pokrzywdzonej.**
2. Artykuł 446 § 4 k.c. stanowi podstawę roszczeń przysługujących najbliższym członkom rodziny zmarłego, ułatwiając im dochodzenie zadośćuczynienia za krzywdę spowodowaną śmiercią członka rodziny, zaś **w przypadku pozostałych osób, których dobra osobiste zostały naruszone, podstawą roszczenia o zadośćuczynienie może być art. 448 w zw. z art. 24 k.c**
3. Artykuł 446 § 4 k.c. stanowi *lex specialis* względem przepisów dotyczących ochrony dóbr osobistych, **wyłączając tym samym możliwość dochodzenia zadośćuczynienia przez osoby inne niż członkowie najbliższej rodziny zmarłego.**

Konkurencyjność art. 448 i art. 446 § 4 k.c.?

- **W zakresie dotyczącym zadośćuczynienia:** gdyby przyjąć, że z art. 448 i art. 446 § 4 k.c. wynikają normy tej samej treści, to ustanowienie tego ostatniego byłoby oczywiście zbędne, co naruszałoby założenie o racjonalności językowej i „systemowej” prawodawcy.
- **W zakresie dotyczącym sumy na cel społeczny:** kumulacja tego roszczenia z roszczeniem z art. 446 § 4 k.c. byłaby sprzeczna z funkcją kompensacyjną zadośćuczynienia za smutek i żałobę po śmierci i skutkowałoby ukaraniem sprawcy za spowodowanie śmierci poszkodowanego.
 - każda kumulacja jakichkolwiek skutków, wyrażająca się nadmiernym obciążeniu jednej strony umowy, podmiotu stosunku prawnego, uczestnika obrotu, może naruszać założony rozkład ryzyka i korzyści, i wówczas powinna prowadzić do poszukiwania reguły eliminującej taką kumulację.

Ułatwienia dla osób najbliższych?

- Postępowanie dowodowe dla wykazania przesłanek świadczących o wysokości czy stopniu doznanej krzywdy w praktyce nie będzie się wiele różnić od postępowania mającego za przedmiot dowodu samo istnienie krzywdy.
- Teza ta jest tym bardziej uzasadniona, że zgodnie z dominującym poglądem w orzecznictwie art. 446 § 4 k.c. nie zrywa całkowicie z koncepcją dobra osobistego jako przedmiotu ochrony.
- Trudno zgodzić się z formułowanym w orzecznictwie poglądem, że krzywda jest uznawana za stan rzeczy będący "automatyczną" konsekwencją zerwania więzi z najbliższym członkiem rodziny.

Rozszerzenie zakresu odpowiedzialności?

- Artykuł 446 § 4 k.c. odrywa roszczenie o zadośćuczynienie od przesłanki winy, która na gruncie art. 448 k.c. jest konieczna.
 - Czy zatem celem ustawodawcy było nie tyle samo ułatwienie dochodzenia roszczeń osobom najbliższym, co wyłączenie ochrony więzi ze zmarłym spod przepisów o ochronie dóbr osobistych i ustanowienie dla nich odrębnego reżimu ochronnego?
- Wariant wykładni historycznej, który zakłada, że treść normy wywodzonej z poprzedniego brzmienia ustawy stanowi argument na rzecz rozumienia normy wynikającej z nowego brzmienia, nie jest wolny od wad.

Artykuł 446 § 4 k.c. jako *lex specialis* w stosunku do art. 448 k.c.?

- Wprowadzenie art. 446 § 4 k.c. spowodowało jakościową zmianę w ogólnej regule wynikającej z art. 448 k.c. **przez zawężenie kręgu osób uprawnionych do zadośćuczynienia** (zob. uchwałę SN z dnia 22 października 2010 r., III CZP 76/10).
- Dodanie art. 446 § 4 k.c. powinno zapobiegać „dopasowywaniu” dobra osobistego najbliższej osoby, które miałyby zostać naruszone przez śmierć poszkodowanego.
- Ustawodawca celowo nie zdecydował się na zdefiniowanie pojęcia rodziny, której członkowie objęci są zakresem podmiotowym art. 446 § 4 k.c.

Czy potrzebna jest interwencja ustawodawcy?

- Po 3 sierpnia 2008 r. nie ma potrzeby odwoływania się do przepisów o ochronie dóbr osobistych naruszonych wskutek śmierci osoby bliskiej.
- Należy ostrożnie korzystać z przepisów o ochronie dóbr osobistych, tym bardziej, że zgodnie z dominującym poglądem miarę dla dóbr osobistych wyznaczają oceny społeczne.
 - Co istotne, ani nauka prawa, ani sądy nie mają instrumentarium pozwalającego na weryfikowalną identyfikację ocen społecznych.

DZIĘKUJĘ ZA UWAGĘ